

LBRIS | We know
books

JEAN-CLAUDE LARCHET

TERAPEUTICA BOLILOR SPIRITUALE

În românește de Marinela Bojin

Tipărită cu binecuvântarea
Prea Sfințitului Părinte GALACTION,
Episcopul Alexandriei și Teleormanului

editura
Σοφία

București, 2006

Cuprins

Prefață	5
Introducere	7

Partea I: Premise antropologice. Sănătatea primordială și originea bolilor	13
1 Sănătatea primordială a omului	15
2 Cauza cea dintâi a bolilor. Păcatul strămoșesc	33
3 Patologia omului căzut	41
1. Patologia cunoașterii	41
a) Pervertirea și decăderea cunoașterii și a organelor sale	41
b) Răul ca irealitate. Nașterea unei cunoașteri fantasmaticice. Perceperea delirantă a realității, la omul căzut.	48
2. Patologia dorinței și a plăcerii	54
a) Deviarea dorinței și pervertirea plăcerii	54
b) Iconomia dorinței	59
c) Patologia dorinței și a plăcerii, la omul căzut	62
3. Patologia agresivității	71
4. Patologia libertății	77
5. Patologia memoriei	84
6. Patologia imaginației	92
7. Patologia simțurilor și a funcțiilor trupești	100

Partea a II-a: Descrierea, manifestările și felul în care se produc bolile spirituale. Patimile	107
1 Patimile, boli spirituale	109
2 Filautia	124
3 Gastrimarghia	129
4 Desfrânarea	136
5 Arghirofilia și pleonexia	146
6 Tristetea	158
7 Akedia	167
8 Mânia	174
9 Frica	186
10 Chenodoxia	195
11 Mândria	208
12 Transmiterea bolilor spirituale în umanitatea decăzută	224

Partea a III-a: Condițiile generale ale tămăduirii	231
1 Hristos – Tămăduitorul.....	233
2 Tămăduirea prin Sfintele Taine.....	254
1. Introducere.....	254
2. Botezul.....	255
3. Mirungerea.....	260
4. Mărturisirea (Pocăința).....	262
5. Euharistia.....	270
6. Maslul.....	273
3 Condițiile subiective ale tămăduirii și sănătatea în Hristos.....	276
1. Voința de a fi vindecat.....	276
2. Leacul credinței.....	283
3. Leacul pocăinței.....	289
4. Leacul rugăciunii.....	302
a) Rolul rugăciunii și efectele ei tămăduitoare.....	302
b) Metoda de rugăciune isihastă.....	315
5. Leacul poruncilor.....	325
6. Leacul nădejzii.....	336
4 Procesul tămăduirii: convertirea lăuntrică.....	344
Partea a IV-a: Înfăptuirea tămăduirii	357
1 Dubla mișcare a convertirii interioare. Practica.....	359
2 Înfăptuirea virtuților generice, început al tămăduirii puterilor sufletești fundamentale.....	371
1. Introducere.....	371
2. Cumpătarea (înfrânarea).....	372
3. Bărbăția.....	379
4. Luarea-aminte.....	382
3 Rolul terapeutic al părintelui duhovnicesc.....	387
4 Arătarea gândurilor.....	409
5 Lupta împotriva gândurilor.....	420
1. Lupta lăuntrică.....	420
2. Dubla origine a gândurilor.....	423
3. Mecanismul ispitirii.....	428
4. Strategia duhovnicească. Veghea și luarea-aminte.....	430
5. Alungarea gândurilor rele.....	435
6. Rolul rugăciunii și al răbdării.....	439
7. Efectele tămăduitoare.....	443
6 Nevoința trupească. Rostul ei ajutător în tămăduirea sufletului.....	451
Partea a V-a: Tămăduirea patimilor și dobândirea virtuților	463
1 Tămăduirea gastrimarghiei. Înfrânarea.....	465
2 Tămăduirea desfrânării. Abstenență și castitate.....	473

1. Castitatea monahală	474
2. Castitatea conjugală	480
3 Tămăduirea filarghiriei și a pleonexiei. Neagonisirea și milostenia.....	487
1. Sărăcia de bunăvoie (neagonisirea)	491
2. Milostenia	492
4 Tămăduirea tristeții. Lacrimile, străpungerea inimii și bucuria	501
5 Tămăduirea akediei	521
6 Tămăduirea mâniei. Blândetea și răbdarea.....	529
7 Tămăduirea fricii. Frica de Dumnezeu.....	543
8 Tămăduirea slavei deșarte și a mândriei. Smerenia	558
1. Tămăduirea slavei deșarte.....	558
2. Tămăduirea mândriei	564
3. Smerenia	570
Partea a VI-a: Redobândirea sănătății	587
1 Nepătimirea	589
2 Iubirea	603
1. Iubirea duhovnicească de sine	605
2. Iubirea de aproapele	607
3. Iubirea de Dumnezeu	615
3 Cunoașterea	631
1. Introducere	632
2. Contemplarea naturală	637
3. Cunoașterea/vederea lui Dumnezeu.....	645
4. Legătura dintre cunoașterea/vederea lui Dumnezeu și <i>praxis</i>	658
5. Rolul rugăciunii curate.....	666
6. Cunoașterea lui Dumnezeu și sănătatea sufletească	676
Concluzii	681
Bibliografie.....	685

1

Sănătatea primordială a omului

Sfinții Părinți asimilează sănătatea omului stării de desăvârșire căreia acesta îi era sortit prin însăși natura sa. Or, desăvârșirea ființei omenești aceasta este, să fie îndumnezeită, și este sădită în însăși natura sa capacitatea de a deveni Dumnezeu prin har. Într-adevăr, Dumnezeu l-a creat pe om după chipul și asemănarea Sa (Fac. 1, 26) și i-a dăruit de la început menirea de a se face asemenea Lui. „Eu am zis: Dumnezeii sunteți” (Ps. 81, 6). Omul este o creatură căreia i s-a dat porunca de a deveni Dumnezeu, spune Sfântul Vasile cel Mare.¹ Iar însuși Sfântul Grigorie de Nazianz scrie: „Când Fiul cel veșnic (...) l-a creat pe om, cu acest scop l-a făcut, să fie el însuși Dumnezeu”.²

La crearea sa, omul avea deja o anumită desăvârșire; mai întâi, cea a facultăților sale spirituale, și în special a puterii sale de înțelegere, care o imita pe cea a lui Dumnezeu³ și care este capabilă să i-L facă cunoscut pe Creatorul său; a voinței sale libere, creată și ea după chipul celei a lui Dumnezeu și care-l face capabil să se îndrepte, cu toată ființa sa, spre Acesta; a tuturor puterilor sale doritoare și iubitoare, trăsături care reproduc în om iubirea dumnezeiască⁴ și care îl fac în stare să se unească cu Dumnezeu.

Desăvârșirea acestor facultăți ține, pe de o parte, de faptul că ele sunt create de Dumnezeu după chipul celor care îi sunt proprii Lui, că ele constituie, în om, o icoană a însușirilor dumnezeiești, iar, pe de altă parte, de faptul că ele constituie capacitatea lui de a deveni asemenea lui Dumnezeu, cu condiția, totuși, ca ele să nu se îndepărteze de El, potrivit libertății primite, ci să se deschidă continuu și cu totul harului Său.

Desăvârșirea relativă pe care omul o avea la crearea sa nu sta numai în simpla capacitate de a se uni cu Dumnezeu, dăruită de facultățile sale: Adam a fost creat având deja într-o oarecare măsură asemănarea cu Dumnezeu, asemănare pe care avea menirea de-a o împlini. De la început, omul era întors spre Dumnezeu⁵ și deținea, în însăși natura sa, creată după chipul lui

¹ Citat de Sf. Grigorie de Nazianz, *Cuvântări*, XLIII, 48.

² *Poeme*, I, 1, VIII.

³ A se vedea, de pildă, Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre facerea omului*, V, PG 44, 137 BC. Sf. Nichita Stithatul, *Cele 300 de capete...*, III, 4; 12.

⁴ *Ibidem*.

⁵ Cf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, 48, PG 91, 1361 A; *Răspunsuri către Talasie*, 40, PG 90, 396 A.

Dumnezeu, toate virtuțile. Sfântul Grigorie de Nyssa scrie: „Faptul că omul poartă în el chipul Celui care stăpânește peste toate făpturile nu vrea să însemne altceva decât că, de la început, firea omului a fost destinată să se împărtășească de tot binele. (...) Se află deci în noi tot binele, toată virtutea, toată înțelepciunea și tot ceea ce se poate gândi ca bun foarte”.⁶ Sfântul Dorotei de Gaza ne învață, în acest sens, că: „La început, când a făcut Dumnezeu pe om (...) l-a împodobit cu toată virtutea”.⁷ Și, de asemenea, Sfântul Ioan Damaschinul spune că: „Dumnezeu l-a creat pe om împodobit cu toată virtutea și plin de tot binele”.⁸ Iar Sfântul Maxim, la fel, scrie că „virtuțile sunt sădite în suflet de la creație”.⁹

Deci, prin însăși natura sa, omul este virtuos: „Prin fire avem virtuțile, care ne-au fost dăruite de Dumnezeu, căci, făcându-l pe om, le-a sădit în el”. „O dată cu firea, Dumnezeu ne-a dat și virtuțile”, spune Sfântul Dorotei de Gaza.¹⁰ „Virtutea este în suflet în chip firească”.¹¹ „Virtuțile sunt firești pentru om”, scrie, de asemenea, Sfântul Ioan Damaschinul.¹²

Sfinții Părinți, subliniind în mod special faptul că virtuțile sunt sădite în însăși firea omului, nefiind calități care să-i fi fost, într-un fel sau altul, adăugate, au totuși în ceea ce privește acest subiect o concepție dinamică: virtuțile nu i-au fost date omului într-un chip deplin; ele aparțin naturii sale numai întrucât menirea acesteia este de a le pune în practică și numai întrucât ele constituie împlinirea și desăvârșirea acestei naturi. Dar realizarea lor presupune participarea activă a omului la planul lui Dumnezeu, colaborarea lui – cu toate facultățile sale – cu voința divină, libera deschidere a întregii sale ființe la harul lui Dumnezeu. Omul a fost creat cu posibilitatea de a realiza aceste virtuți și a început chiar să le pună în practică. El avea virtuțile în germene.¹³ Dar lui îi revenea sarcina de a le face să sporească până la desăvârșire. Astfel înțeleg Sfinții Părinți porunca divină dată primilor oameni: „Creșteți și vă înmulțiți” (Fac. 1, 28). Și de aceea ei zic că, în rai, „omul era asemenea unui prunc și trebuia, sporind în cele bune, să ajungă la starea bărbatului desăvârșit”.¹⁴

⁶ *Despre facerea omului*, IV, PG 44, 136 CD. Cf. *Ibidem.*, 184 B.

⁷ *Învățăături duhovnicești*, I, 1.

⁸ *Dogmatica*, II, 12.

⁹ *Disputa cu Pyrrhus*, PG 91, 309 C. Cf. *Capete despre dragoste*, III, 27. A se vedea, de asemenea, Sf. Antonie cel Mare, *Scrisori*, I, 1. Sf. Simeon Noul Teolog, *Cele 225 de capete teologice, gnostice și practice* III, 90.

¹⁰ *Învățăături de suflet folositoare*, XII, 134.

¹¹ *Cuvinte despre nevoiță*, 83.

¹² *Dogmatica*, III, 14.

¹³ A se vedea, de pildă, Sf. Grigorie de Nazianz, *Cuvântări*, II, 17. Evagrie, *Capete gnostice*, I, 39.

¹⁴ Cf. Sf. Irineu, *Demonstrația propovăduirii apostolice*, 12; *Contra ereziilor*, IV, 38, 1-2. Teofil al Antiohiei, *Către Autolic*, II, 25. *Parafraza în 150 de capete* a Sfântului Simeon Metafrastul la cele 50 de Cuvinte ale Sfântului Macarie Egipteanul, 50. Sf. Maxim Mărturisitorul, *Răspunsuri către Talasie*, Prolog, PG 90, 257D.

Pentru a face vădit caracterul dinamic al dobândirii virtuților și al îndumnezeirii, majoritatea Sfinților Părinți, spre deosebire de Sfântul Grigorie de Nyssa, fac distincția între chip și asemănare. Potrivit acestei distincții, chipul lui Dumnezeu în om definește ansamblul posibilităților de realizare a asemănării, potențialitatea asemănării, în timp ce asemănarea, la care se ajunge prin împlinirea chipului, constă în deplinătatea chipului, potrivit firii sale în întregime ei, și ajungerea la desăvârșire. Astfel, în timp ce chipul este actual, asemănarea este virtuală; rămâne ca omul să o realizeze prin libera sa participare la harul îndumnezeitor. Sfântul Vasile cel Mare, tâlcuind cuvintele: „Să facem om după chipul și după asemănarea Noastră”, spune: „Pe cel dintâi, chipul, îl avem prin creație, iar pe cea de-a doua, asemănarea, o dobândim prin voia noastră. Ni s-a dăruit să ne naștem având chipul lui Dumnezeu; prin voia noastră liberă noi devenim făptură asemenea lui Dumnezeu. Ceea ce ține de voință, există deja în natura noastră, ca potență, dar se dobândește numai prin lucrare. Dacă, atunci când ne-a creat, Dumnezeu n-ar fi zis: „Să facem” și „după asemănare”, dacă nu ne-ar fi dăruit puterea de a ne face asemenea Lui, atunci n-am fi dobândit prin propria noastră putere asemănarea cu Dumnezeu. Dar iată că El ne-a făcut capabili de a-I semăna lui Dumnezeu. Și dându-ne puterea de a-I semăna, ne-a făcut lucrătorii acestei asemănări, pentru ca să ne dea și răsplata lucrării noastre; și să nu fim ca acele tablouri ieșite din mâna unui pictor, lipsite de viață; și pentru ca făptuirea asemănării să nu conducă la lauda altcuiva decât noi. Căci, într-adevăr, atunci când vedem că un chip pictat este cu totul aiudoma modelului, nu lăudăm portretul, ci-l admirăm pe pictorul care l-a făcut. Astfel deci, pentru ca eu, și nu altul, să fiu cel lăudat, mi-a lăsat grija de a deveni asemenea lui Dumnezeu. Într-adevăr, după chip am fire cugetătoare, dar ajung la asemănare devenind creștin”.¹⁵

Sfântul Grigorie de Nazianz explică de o manieră asemănătoare necesitatea participării omului la dobândirea darului pe care Dumnezeu i l-a făcut; astfel, scrie el, „sufletul dobândește obiectul doririi sale ca răsplată a virtuții, când mintea și rațiunea noastră se vor fi unit cu Acela cu care sunt înrudite din natură și când chipul va fi ajuns la asemănarea cu modelul lui, de a cărui fierbinte dorință este stăpânit acum. Fiindcă și faptul însuși de a fi ele aduse la existență este culmea a bunătății Dumnezeirii și nu simplu ca dar al lui Dumnezeu. În aceasta constă desăvârșita Sa bunătate, că ne-a făcut stăpânitori ai binelui. Un bine care nu este numai o sămânță încredințată naturii, ci și cultivării lui, care stă în puterea voinței noastre”.¹⁶

Părinții, care disting între chip și asemănare, pun virtuțile în legătură cu asemănarea,¹⁷ voind astfel să arate că acestea se fac vădite și se dezvoltă în

¹⁵ *Cuvântul I despre facerea omului*, I, 16.

¹⁶ *Cuvântări*, II, 17. *Poeme*, I, II, 9, 90-91. A se vedea, de asemenea, Sf. Ioan Damaschin, *Cuvânt minunat și de suflet folositor*.

¹⁷ De pildă: Sf. Ioan Damaschin, *Dogmatica*, II, 12. Sf. Maxim Mărturisitorul, *Capete despre dragoste*, III, 25; *Cele 200 de capete despre cunoștința de Dumnezeu și icono-*

chip dinamic prin participarea activă și conlucrarea constantă a omului cu harul îndumnezeitor al Sfintei Treimi. Totuși, nu se poate stabili o corespondență între distincția chip-asemănare și distincția natură-supranatură, în care asemănarea ar fi o supranatură adăugată, prin harul lui Dumnezeu, unei naturi care ar putea fi concepută ca independentă de ea și care ar fi chipul. Potrivit Sfinților Părinți, nu numai chipul aparține în chip firesc omului, ci și asemănarea: asemănarea cu Dumnezeu rezidă în însăși natura omului și în chiar faptul de a fi chip al lui Dumnezeu există putința atingerii desăvârșirii sale prin ajungerea la asemănare, și omul a fost creat, s-o spunem încă o dată, având deja în chip natural această asemănare, în virtutea chipului. Asemănarea nu este ceva adăugat unei naturi care ar putea exista în chip firesc, independent de această asemănare, ci o sporire a naturii date în chip. Omul, prin chipul lui Dumnezeu aflat în el, este în chip natural într-un anume fel virtual desăvârșit,¹⁸ el este dotat în chip natural cu capacitatea de a realiza această virtualitate, de a fi asemenea lui Dumnezeu, căci acesta este scopul pentru care a fost creat, aceasta este menirea firească a naturii sale înseși. Acesta este înțelesul poruncilor dumnezeiești: „Creșteți și vă înmulțiți” (Fac. 1, 28); „Să-Mi fiți sfinți, că Eu, Domnul Dumnezeu vostru, sunt sfânt” (Lev. 20, 26); „Fiți, dar, voi desăvârșiți, precum Tatăl vostru Cel ceresc desăvârșit este” (Mt. 5, 48). Putem spune deci, într-un sens dinamic, că omul este în chip natural deiform.¹⁹

Pentru ca asemănarea cu Dumnezeu, dată potențial și sădită în chip, să fie dusă la desăvârșire trebuia ca Adam însuși să voiască s-o împlinească deplin. Rod al conlucrării voinței omenești cu harul lui Dumnezeu, ea nu putea fi decât o lucrare teantropică, înfăptuită de Dumnezeu și de omul întors către El. Căci omul, în virtutea însăși a desăvârșirii pe care Dumnezeu o voise pentru el și pe care o întipărise în chipul Său din el, avea libertatea totală de a se uni cu Dumnezeu, dar și, de asemenea, de a refuza să conlucreze cu Acesta pentru împlinirea scopului pentru care fusese creat.²⁰ Dumnezeu îi dăduse totuși omului o poruncă (Fac. 2, 16-17), care să-l ajute să se folosească bine de libertatea sa. Această libertate se manifesta în natura sa originară desăvârșită, în adevărata ei finalitate, atâta vreme cât ea conducea la alegerea permanentă și unică a lui Dumnezeu. Prin această alegere, constant menținută prin liberul său arbitru, Adam rămânea în binele pentru care fusese creat și pe care și-l apropria din ce în ce mai mult.

În starea aceasta primordială în care ducea la împlinire scopul pentru care fusese creat, Adam se ruga tot timpul la Dumnezeu, laudându-L și slăvin-

mia întrupării..., I, 13. Avva Dorotei, *Învățăături de suflet folositoare*, XII, 134. Sf. Nichita Stihatul, *Cele 300 de capete despre făptuire, despre fire, despre cunoștință*, III, 8, 11.

¹⁸ Cf. Sf. Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire la Cântarea Cântărilor*, XV.

¹⁹ Cf. V. Lossky, *Théologie mystique de l'Eglise d'Orient*, Paris, 1944, p. 96-97. M. Lot-Borodine, *La déification de l'homme*, Paris, 1970, p. 188-191.

²⁰ Cf. Sf. Ioan Damaschin, *Dogmatica*, II, 12.

du-L neîncetat pe Creatorul său,²¹ potrivit vocii Acestuia.²² Având sădite în suflet cugetele cele dumnezeiești și hrănindu-se cu acestea,²³ el petrecea pururea în contemplarea lui Dumnezeu.²⁴ Cunoscând prezența energiilor dumnezeiești în cele create, el se ridica prin fapte la Creatorul lor²⁵ și le ridica și pe ele la Dumnezeu prin el, care fusese făcut să le stăpânească, făcându-se astfel mijlocitor „între Dumnezeu și materie”²⁶ și împlinind slujirea care-i fusese încredințată de Dumnezeu, de a uni lumea sensibilă cu cea inteligibilă, „unind pe cele create cu cele necreate și arătându-le în unitatea și identitatea lor”.²⁷ Văzându-L pururea pe Dumnezeu în orice ființă, el Îl vedea, de asemenea, în sine însuși, căci curăția inimii sale îi îngăduia să-L contemple în ea, ca într-o oglindă.²⁸ El se putea bucura chiar de vederea lui Dumnezeu față către față.²⁹ „Nefiind împiedicat de nimic în cunoașterea lui Dumnezeu, scrie Sfântul Atanasie cel Mare, el contempla pururea, prin curăția sa, chipul Tatălui, pe Dumnezeu Cuvântul”.³⁰ În această stare, pentru Adam „Dumnezeu, Care locuia în el, era casa lui”.³¹ Astfel, toți Părinții ni-l arată pe primul om având relații de familiaritate cu Dumnezeu (παρρησία), iar cartea Facerii ni-l arată, de altfel, vorbind în fiecare zi cu Acesta, în rai, cu toată libertatea. Înveșmântat în harul dumnezeiesc,³² el viețuia într-o permanentă și deplină bucurie duhovnicească, Părinții vorbind în mod constant de dulceața, desfătarea, bucuria, veselia și fericirea de care se împărtășea prin contemplarea lui Dumnezeu³³, rod al alipirii lui de Dumnezeu, care-l făcea părtaș al însăși prea fericitei vieți dumnezeiești. Omul, spune Sfântul Atanasie, trăia în rai „viața cea adevărată”,³⁴ adică cea pentru care fusese creat, cea care este scopul firesc al adevăratei sale naturi.

Adam fiind unificat în sine și aducând în el la unire toate celelalte fapte, prin permanenta contemplare în toate lucrurile a lui Dumnezeu Cel Unul, nu

²¹ Cf. Avva Dorotei, *Învățăături de suflet folositoare*, I, 1. Sf. Ioan Damaschin, *loc. cit.*, 11; 30.

²² Sf. Ioan Damaschin, *loc. cit.*, 11.

²³ Cf. *ibidem*, 30.

²⁴ Cf. Sf. Atanasie cel Mare, *Cuvânt împotriva elinilor*, 2.

²⁵ Cf. Sf. Ioan Damaschin, *Dogmatica*, II, 30.

²⁶ Sf. Ioan Damaschin, *Dogmatica*, II, 30. Cf. 12. Sf. Grigorie de Nazianz, *Cuvântări*, XXXVIII, 11; XLV, 7.

²⁷ Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, 41.

²⁸ Sf. Atanasie cel Mare, *Cuvânt împotriva elinilor*, 2.

²⁹ Cf. Sf. Grigorie de Nyssa, *Marele cuvânt catehetic*, 6. Despre vederea lui Dumnezeu de către Adam, a se vedea, de asemenea, Sf. Macarie Egipteanul, *Omiliile duhovnicești* (Col. II), XLV, 1.

³⁰ *Cuvânt împotriva elinilor*, 2.

³¹ Sf. Ioan Damaschin, *Dogmatica*, II, 11.

³² *Ibidem*.

³³ Cf. *ibidem*, 30. Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre întruparea Cuvântului*, 3; *Cuvânt împotriva elinilor*, 2. Avva Dorotei, *Învățăături de suflet folositoare*, I, 1.

³⁴ *Tratat despre întruparea Cuvântului*, 3.

există atunci dezbinare, nici în omul însuși, nici între om și semenii săi,³⁵ nici între om și celelalte făpturi, nici între făpturi. Pacea domnea în toți și în toate. Omul ducea în rai o viață „neîntristată, nedureroasă și fără griji”,³⁶ „având harul Celui ce i l-a dat și având și puterea proprie a Cuvântului... trăind viața fericită și lipsită de grijă”³⁷, „neavând a se teme înlăuntrul lui de nici o boală: căci era sănătos la trup, iar inima îi era pe deplin liniștită”;³⁸ „aprinde sau o mișcare sau vreo nebulie și poftă irațională a pântecelui nu erau încă în el nicidecum, ci în el era o viață nerăzvrătită și o viețuire lipsită de întristare”³⁹.

În rai omul avea „simțurile tefere și nemișcate din starea lor firească”⁴⁰ și câtă vreme el stăruia în starea în care fusese creat, de neîncetată legătură cu Dumnezeu, el avea simțurile nevătămate.⁴¹ „Omul se afla odinioară, spune Sfântul Grigorie de Nyssa, în stare de sănătate, mișcările sufletului aflându-se amestecate în noi ca niște elemente, într-un chip cumpănit prin rațiunea virtuții”⁴².

Starea paradisiacă, în care omul trăia potrivit naturii sale primordiale, ne apare astfel ca o stare de sănătate, în care omul nu cunoștea vreo formă de boală, nici a trupului, nici a sufletului, și în care ducea o viață cu totul normală pentru că se conforma adevăratei lui naturi și adevăratei lui meniri.

Prin păcatul original, Adam a părăsit calea pe care îl așezase Dumnezeu la crearea lui. Și astfel, omul s-a abătut de la țelul care-i era hărăzit prin însăși natura sa. Încetând să mai tindă cu toată ființa lui spre Dumnezeu și să se mai deschidă cu toate puterile sale harului necreat, și-a întunecat oglinda sufletului, care a încetat să-L mai oglindească pe Creatorul lui. Și pentru că Adam nu s-a mai împărtășit din Izvorul a toată desăvârșirea, virtuțile i-au slăbit și a pierdut asemănarea cu Dumnezeu, pe care începuse s-o înfăptuiască din chiar momentul creării sale. Chipul lui Dumnezeu, de neșters, există în continuare în omul căzut,⁴³ dar nu mai este scos la iveală și luminat prin legătura omului cu Dumnezeu și, neajungând la desăvârșire prin dobândirea asemănării, care este menirea lui cea adevărată, s-a desfigurat⁴⁴ și s-a întune-

³⁵ Eva era, în același timp, și soție a lui Adam, și aproapele lui.

³⁶ Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre întruparea Cuvântului*, 3.

³⁷ Idem, *Cuvânt împotriva elinilor*, 2.

³⁸ Fericitul Augustin, *Despre cetatea lui Dumnezeu*, XIV, 26.

³⁹ Sf. Simeon Noul Teolog, *Cateheze*, XXV, 92-94.

⁴⁰ Isaia Pustnicul, *Asceticonul*, II, 2. (Despre păzirea minții)

⁴¹ Cf. Avva Dorotei, *Învățăături de suflet folositoare*, I, 1.

⁴² *Despre Rugăciunea domnească*, IV.

⁴³ A se vedea, de pildă, Origen, *Omilii la Cartea Facerii*, XIII, 4. Sf. Macarie Egipteanul, *Omilii duhovnicești* (Col. III), XXVI, 5, 1. Sf. Grigorie de Nazianz, *Cuvântări*, XXVI, 10. Sf. Ioan Damaschin, *Cuvânt minunat și de suflet folositor*. Sf. Simeon Noul Teolog, *Cateheze*, V, 395-445. Sf. Grigorie Palama, *150 de capete despre cunoștința naturală, despre cunoașterea lui Dumnezeu, despre viața morală și despre făptuire*, 39.

⁴⁴ Sf. Grigorie de Nazianz, *Cuvântări*, XXVI, 10.

cat.⁴⁵ În vreme ce înaintarea omului spre desăvârșire făcea strălucitor acest chip luminat de Duhul, păcatul l-a întunecat dintr-o dată. Astfel, omul a uitat care este adevărata sa natură, nu-și mai cunoaște adevăratul său destin, nu mai știe care este viața sa cea adevărată și nu mai știe aproape nimic despre sănătatea sa cea dintâi.

Chiar dacă ulterior omenirea a reușit, datorită glasurilor inspirate ale prorocilor, să regăsească într-o oarecare măsură simțirea lui Dumnezeu, ea n-a ajuns decât la „umbra bunurilor viitoare”, iar nu la „însuși chipul lucrurilor” (Evr. 10, 1).

Numai prin venirea lui Hristos omenirea a fost deplin restaurată în natura sa originară, iar omul și-a redobândit capacitatea de a ajunge la desăvârșirea pentru care fusese creat. Hristos, devenit om, fără a înceta să fie Dumnezeu, redă naturii umane, prin unirea acesteia în persoana Sa cu natura Sa divină, întreaga sa perfecțiune originară, dusă la desăvârșire. Atunci, prin iubirea lui Dumnezeu însuși, în persoana Fiului Său, s-a împlinit și s-a descoperit tuturor destinul final al omenirii, desăvârșirea naturii umane unită în chip intim și total cu Dumnezeu. Adam n-a fost decât „chip al Celui ce avea să vină” (Rom. 5, 14), căci el nu și-a împlinit acest destin; Hristos arată împlinirea făgăduinței, ducând-o la suprema desăvârșire. „Mântuitorul a fost cel dintâi dintre toți și singurul care ne-a arătat în ființa Sa un chip de om adevărat și fără scăderi”, scrie Sfântul Nicolae Cabasila.⁴⁶ Chip al lui Dumnezeu cel nevăzut (Col. 1, 15), „strălucirea slavei și chipul ființei Sale” (Evr. 1, 3) în care locuiește trupește plinătatea Dumnezeirii (Col. 2, 9), El descoperă sensul profund al creării omului după chipul și asemănarea lui Dumnezeu: în natura Sa umană se manifestă natura dumnezeiască unită cu ea în mod nedespărțit și neamestecat. În El s-a realizat omul cel nou (Efes. 2, 5), în El omenirea căzută este chemată la înnoire și la imitarea Lui (Rom. 8, 29) până la dobândirea asemănării.⁴⁷ Prin dubla Sa natură de Dumnezeu-om, El a arătat că omul este destinat să fie om-dumnezeu: „Dumnezeu Se face om pentru ca omul să poată deveni dumnezeu”, spun Sfinții Părinți.⁴⁸ În Hristos, Dumnezeu însuși Se arată omului ca normă a desăvârșirii și a menirii sale, arătându-i în chip limpede că natura sa este teantropică. Îi face vădit că nu este om desăvârșit decât cel unit cu Dumnezeu – pentru că, în persoana lui Hristos, natura omenească s-a desăvârșit prin unirea cu natura dumnezeiască – și că numai prin asemănarea cu Hristos omul poate realiza în el însuși desăvârșirea teantropică. Omul nu este cu adevărat om decât fiind dumnezeu, în Hristos.

⁴⁵ Cf. Sf. Macarie Egipteanul, *Omilii duhovnicești* (Col. III), XXVI, 4, 4; 5.1.

⁴⁶ *Despre viața în Hristos*, VI, 94.

⁴⁷ Cf. Marcu Ascetul, *Epistola către Nicolae Monahul*, 9.

⁴⁸ Cf. Sf. Irineu, *Contra ereziilor*, V. Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre întruparea Cuvântului*, 54. Sf. Grigorie de Nazianz, *Poeme dogmatice*, X, 5-9. Sf. Grigorie de Nyssa, *Marele cuvânt catehetic*, 25, 27. Sf. Simeon Noul Teolog, *Discursuri etice*, V, 56-58. Sf. Nicolae Cabasila, *Despre viața în Hristos*, VI, 64.

Hristos este numit al doilea Adam nu pentru că ar da omului o altă natură și un alt destin decât cele dăruite primului Adam, ci pentru că a împlinit El însuși ceea ce Adam n-a reușit să ducă la împlinire.⁴⁹ Sfinții Părinți spun că Adam a fost creat după însuși chipul Logosului, Cuvântul lui Dumnezeu,⁵⁰ și că taina creării omului după chipul Logosului stă în legătură cu taina înfierii omului de către Dumnezeu în Fiul Său. De când a fost creat, omul a avut ca scop firesc asemănarea cu Hristos, model al desăvârșirii naturii sale, în mod deplin și clar descoperit în întruparea Acestuia. Omul a fost creat ca ființă „logică” (λογικός), adică rațională, și, fundamental vorbind, ca ființă hristologică, la Sfinții Părinți λογικός însemnând: conform cu Logosul, Cuvântul lui Dumnezeu. Și Părinții merg până la a afirma că omul a fost creat nu numai după chipul Logosului ca Dumnezeu, ci chiar după chipul Logosului întrupat, al lui Hristos – Dumnezeu și om, și că, de la facere, prin natura sa însăși, omul este destinat să tindă cu toată ființa lui spre asemănarea cât mai accentuată cu Hristos.⁵¹ Sfântul Nicolae Cabasila scrie: „Chiar dintru început așa a fost adusă firea omului pe lume, pentru ca prin minte și voință să ajungă făptură nouă; judecata minții de aceea ni s-a dat, ca să putem cunoaște pe Hristos, voința, ca să ne avântăm spre El, iar aducerea aminte, pentru a-L purta în noi, toate acestea așa fiind rânduite din pricină că El a fost modelul după care s-au zidit toate făpturile. Căci nu Adam cel vechi a fost model (παράδειγμα) pentru Adam cel Nou, ci cel vechi a fost luat după chipul Celui nou (cf. Rom. 5, 14). (...) Pentru noi, care îl cunoaștem ca strămoș, Adam cel vechi s-a făcut începutul firii omenești, dar pentru Cel care are în fața ochilor toate făpturile chiar înainte de a-și lua ele începutul vieții, Adam cel vechi nu-i decât o imitare a lui Adam cel Nou, zidit fiind acela după chipul și asemănarea Acestuia”.⁵² De aceea: „Omul năzuiește spre Dumnezeu, nu numai pentru că dumnezeirea Mântuitorului este ținta tuturor fapturilor din lume, ci și pentru că Mântuitorul a fost și om”.⁵³ În același sens, Sfântul Grigorie Palama spune că: „omul, creat după chipul lui Dumnezeu, dintru început a fost făcut întru asemănarea cu Hristos, pentru ca să poată vedea în El, la vremea convenită, Arhetipul său; și de aceea i s-a dat în rai poruncă omului”.⁵⁴

Hristos Se arată astfel a fi din totdeauna începutul și țelul final (1 Cor. 8, 6; Apoc. 22, 13) al firii omenești și, în ea, al tuturor fapturilor, după cum spune mai ales Sfântul Maxim Mărturisitorul, care, vorbind despre unirea fi-

⁴⁹ Cf. Sf. Nicolae Cabasila, *Despre viața în Hristos*, VI, 93-94.

⁵⁰ A se vedea, de pildă, Origen, *Omilii la Cartea Facerii*, I, 3. Sf. Chiril al Alexandriei, *Explication des dogmes* (trad. în lb. franceză), IV, ed. Pusey, t. V, p. 558. Tertulian, *Despre învierea trupurilor*, VI, 3-5. Sf. Irineu, *Contra ereziilor*, V, 16, 2. Sf. Atanasie cel Mare, *Tratat despre întruparea Cuvântului*, 3; *Cuvânt împotriva elinilor*, 2.

⁵¹ Cf. Sf. Macarie Egipteanul, *Omilii duhovnicești* (Col. III), XX, 1, 2.

⁵² *Despre viața în Hristos*, VI, Despre fericirea a IX-a.

⁵³ *Ibidem*.

⁵⁴ *Omilie la Botezul Domnului*.

rii dumnezeiești cu firea omenească în persoana lui Hristos, spune: „Aceasta este ținta fericită (sfârșitul) pentru care s-au întemeiat toate. Acesta este scopul dumnezeiesc, gândit mai înainte de începutul lucrurilor (...). Spre această țintă finală privind, Dumnezeu a adus la existență ființele lucrurilor. Acesta este cu adevărat sfârșitul providenței și al celor providențiale, când se vor re-aduna în Dumnezeu cele făcute de El. (...) iar vestitor (înger) al ei s-a făcut însuși Cuvântul ființial al lui Dumnezeu, devenit om. Căci Acesta a dezvăluit... însuși adâncul cel mai dinlăuntru al bunătății părintești și a arătat în Sine sfârșitul pentru care au primit făpturile începutul existenței. Fiindcă pentru Hristos sau pentru taina lui Hristos au primit toate veacurile și cele aflătoare înlăuntru veacurilor începutul existenței și sfârșitul lor”.⁵⁵ În ceea ce privește omul, aceste cuvinte sunt în duhul învățaturii Apostolului Pavel care spune că Tatăl „ne-a și ales, înainte de întemeierea lumii, ca să fim sfinți și fără de prihană înaintea Lui, mai înainte rânduindu-ne, în a Sa iubire, să ne înfieze, prin Iisus Hristos” (Efes. 1, 4-5), iar „pe cei pe care i-a cunoscut mai înainte, mai înainte i-a și hotărât să fie asemenea chipului Fiului Său, ca El să fie întâi născut între mulți frați” (Rom. 8, 29); astfel ca Hristos să fie „toate și întru toți” (Col. 3, 11).

În persoana lui Hristos se manifestă în mod deplin începutul și țelul ființei omenești, vădindu-se firea ei cea adevărată și adevărata ei menire. Chipul lui Dumnezeu din om, întunecat prin păcatul lui Adam, răsare din nou în Cel care este fără de păcat, cu o strălucire pe care n-o avusese în Adam, înainte de cădere, căci în Hristos chipul lui Dumnezeu se descoperă în suprema lui desăvârșire, cu totul actualizat prin împlinirea asemănării omului cu Dumnezeu, care s-a lucrat în Persoana Lui prin unirea naturii dumnezeiești cu cea omenească. Chipul și asemănarea cu Dumnezeu în om au fost descoperite de însuși Ziditorul lui – Logosul lui Dumnezeu întrupat, El însuși chip desăvârșit al Tatălui –, și anume așa cum le-a voit El dintru început și fiind duse deplin și pentru totdeauna la desăvârșire. În Adam, se vedea numai chipul modelului; în Hristos, Se arată Modelul însuși; în Persoana lui Hristos Modelul se unește cu chipul – nici confundându-se cu el, nici despărțindu-se –, restaurându-l și ducându-l la desăvârșire prin însăși această unire. Referindu-se la această arătare strălucitoare a chipului și asemănării, la descoperirea omului-dumnezeu în Dumnezeu-omul, Sfântul Irineu spune: „Adevărul acestora s-a arătat atunci când Cuvântul lui Dumnezeu S-a întrupat, făcându-Se asemenea omului și făcându-l pe om asemenea Lui, pentru ca, prin asemănarea cu Fiul, omul să ajungă să fie iubit de Tatăl. E drept că odinioară s-a spus că omul a fost făcut după chipul lui Dumnezeu, dar lucrul acesta nu era vădit, căci încă nu era văzut Cuvântul, Cel după al cărui chip fusese el făcut; și din această pricină asemănarea a fost cu ușurință pierdută. Dar când S-a întrupat Cuvântul, El le-a arătat și pe unul, și pe cealaltă. Și a făcut arătat chipul în tot adevărul său devenind El însuși acela ce era chipul Său; și a restabi-

⁵⁵ Răspunsuri către Talasie, 60, PG 90, 621 AB.

lit asemănarea în mod trairic făcându-l pe om întrul totu asemănător Tatălui celui nevăzut, prin mijlocirea Cuvântului care era de acum văzut”.⁵⁶

În Hristos se descoperă pentru om arhetipul naturii sale adevărate, modelul spre care, de la creare și prin însăși această natură, era menit să năzuiască,⁵⁷ El fiind „cel dintâi dintre toți și singurul care ne-a arătat în Ființa Sa un chip de om adevărat și fără scăderi, atât în ce privește purtările în viață, cât și în oricare alte privințe”, cum scrie Cabasila.⁵⁸ Venirea în trup a lui Hristos a arătat limpede omului că a-și împlini ființa, a-și urma menirea, a trăi potrivit naturii sale, adică a trăi în chip desăvârșit înseamnă a se asemana lui Hristos, a fi una cu El și a deveni dumnezeu în El.⁵⁹ Numai prin unirea cu Hristos omul ajunge la plenitudinea ființei sale, își află integritatea și integralitatea naturii lui, descoperă sensul autentic, primordial și ultim al existenței, desăvârșirea faptelor și a întregii sale vieți. În Hristos numai, omul poate fi om cu adevărat și în chip deplin, realizându-și natura autentică în toate laturile ei. În Hristos, spune Sfântul Maxim Mărturisitorul, are loc „restaurarea firii”;⁶⁰ iar Sfântul Grigorie de Nazianz scrie: „Prin Hristos s-a restaurat integritatea firii noastre”.

Pentru că omul este prin fire, prin origine, prin structura ființei sale și prin scopul pentru care a fost creat o făptură hristologică și teocentrică, numai îndreptându-se spre Dumnezeu el devine cu adevărat om;⁶¹ numai alipindu-se cu totul de Hristos el poate fi om real (*ὁρθωπος*, după expresia Sfântului Grigorie de Nyssa) și, am spune noi, om normal, cu o sănătate deplină: „asemănarea cu Hristos (este) sănătatea și desăvârșirea sufletului”, scrie Sfântul Grigorie Palama.⁶²

În afara lui Hristos, omul nu este cu adevărat și deplin om; se află dincoace de natura sa, cu o parte din el amputată, rămânând în stare de alienare, după cum vom arăta în cele ce urmează. Numai devenind dumnezeu prin înfierea în Hristos, omul devine om întreg, desăvârșit, conformat naturii sale adevărate; căci nu există natură omenească desăvârșită decât prin unire cu natura dumnezeiască, ceea ce s-a împlinit în Persoana lui Hristos, și orice om o poate realiza prin câștigarea asemănării cu El. Omul, o spunem din nou, este prin natura sa teantropic, iar dacă nu este om-dumnezeu potrivit asemănării cu Dumnezeu-omul, el nici nu este om; omul definit prin el însuși, în

⁵⁶ *Contra ereziilor*, V, 16, 2.

⁵⁷ Cf. Sfântul Grigorie de Nazianz.

⁵⁸ *Despre viața în Hristos*, Fericirea a VIII-a.

⁵⁹ Sfântul Simeon Noul Teolog spune: „Cei ce s-au învrednicit să se unească cu El și să-L dobândească Cap al lor – ia seama la cuvânt, rogu-te! – se fac și ei dumnezei prin înfiere, asemenea Fiului lui Dumnezeu. O, minune! Căci Tatăl îi îmbracă în veșmântul dintâi (Lc. 15, 22), în haina Domnului, în care Acesta a fost îmbrăcat mai înainte de zidirea lumii (In 17, 24), căci zice: „Câți în Hristos v-ați botezat, în Hristos v-ați și îmbrăcat” (Gal. 3, 27) (*Discursuri etice*, IV, 586-592).

⁶⁰ *Tălcuire la Tatăl nostru*, PG 90, 877D.

⁶¹ Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omiliile la I Corinteni*, IX, 4; *Omiliile la Calende*, 3.

⁶² *Triade*, II, 1, 43.

mod independent de legătura sa cu Dumnezeu înscrisă în natura sa însăși, este o ființă neomenească; nu există natură omenească pură: omul este om-dumnezeu sau nu este pur și simplu.

Sfânta Scriptură și Tradiția compară starea omului care n-a ajuns încă la asemănarea cu Hristos, care încă nu și-a actualizat deplin potențialitățile naturii sale prin această asemănare, cu starea copilăriei. Înaintarea în unirea cu Hristos este asemănată cu creșterea, iar împlinirea acestei uniri este asemănată cu starea adultă, numită și starea bărbatului, sau a bărbatului desăvârșit. Astfel, Apostolul Pavel vorbește despre „zidirea trupului lui Hristos, până vom ajunge toți la unitatea credinței și a cunoașterii Fiului lui Dumnezeu, la starea bărbatului desăvârșit, la măsura vârstei deplinătății lui Hristos”, pentru ca „să nu mai fim copii (...), ci ținând adevărul, în iubire, să creștem întru toate întru El, Care este capul – Hristos” (Efes. 4, 12-15).⁶³ Tot el îndeamnă: „Îmbărbătați-vă” (1 Cor. 16, 13), adică: fiți bărbați. Sfântul Simeon Noul Teolog scrie, în același sens și folosind aceeași imagine, că cel care dorește să se unească cu Hristos „crește în fiecare zi în vârstă duhovnicească, desființând cele ale cugetului pruncesc și înaintând spre desăvârșirea bărbătească (Efes. 4, 13-14). De aceea, pe măsura vârstei i se schimbă și puterile și lucrările firești și se face mai viteaz și mai tare...”⁶⁴

Astfel, omul este chemat să ajungă desăvârșit, după chipul și asemănarea cu Hristos (Col. 1, 28; Evr. 14, 10; 12, 2; 12, 23; Iac. 1, 4), în El și prin El („fiți desăvârșiți”, Mat. 5, 48), iar astfel să se facă părtaș ai vieții dumnezeiești (2 Pt. 1, 4). „Căci pe cei pe care i-a cunoscut mai înainte, mai înainte i-a și hotărât să fie asemenea chipului Fiului Său, ca El să fie întâi născut între mulți frați” (Rom. 8, 29). „El este pentru noi icoană fără pată; și trebuie să căutăm cu toată puterea ca sufletul nostru să se asemene cu El”, spune Clement Alexandrinul.⁶⁵ Iar Sfântul Irineu spune: „Numai urmându-i faptele și cuvintele avem părtășie cu El, și prin aceasta, noi, care am devenit făptură nouă, primim de la El, Cel cu totul desăvârșit și care era mai înainte de a se crea lumea, puterea de a spori în virtute; de la El, Cel singur bun și cu totul minunat, primim asemănarea cu El”.⁶⁶ Sfântul Isaac Sirul spune că „așa făceau și părinții noștri din singurătate: ca să ajungă la acea desăvârșire și asemănare, primeau totdeauna în ei viața deplină a Domnului Iisus Hristos”.⁶⁷

Omul dobândește asemănarea cu Hristos prin practicarea virtuților.⁶⁸ După cum am văzut, omul are sădite în însăși natura sa, încă de la creare, toate

⁶³ Vezi, de asemenea, I Cor. 14, 20; Evr. 5, 13-14; Gal. 4, 3.

⁶⁴ *Cateheze*, XIV, 111-116. De asemenea, găsim această comparație la Sf. Varsanufie și Ioan, *Scrisori*, 457.

⁶⁵ *Pedagogul*, 4, 2.

⁶⁶ *Contra ereziilor*, V, 1, 1.

⁶⁷ *Cuvinte despre nevoiță*, 81.

⁶⁸ Cf. Clement Alexandrinul, *Pedagogul*, I, XII, 99, 1. Sf. Nichita Stithatul, *Cele 300 de capete...*, III, 11. Sf. Ambrozie al Milanului, *Despre binefacerile morții*, 17.

virtuțile, care constituie chipul lui Dumnezeu din el; dar ele nu i-au fost date decât în germene, iar al lui este a le face să crească până când vor ajunge la deplină lor desăvârșire, în aceasta constând realizarea asemănării cu Dumnezeu. În Hristos ni se descoperă arhetipul virtuții. El fiind începătorul și plinitorul oricărei virtuți. Vedem astfel că virtuțile sădite în natura omului la fațete și dezvoltate prin împărtășirea de harul îndumnezeitor își iau ființa din virtuțile lui Hristos, după cum învață Sfântul Maxim Mărturisitorul: „Astfel, nu încapă îndoială că ființa virtuții din fiecare este Cuvântul (Rațiunea) cel unul al lui Dumnezeu. Căci ființa tuturor virtuților este Însuși Domnul nostru Iisus Hristos. Fiindcă s-a scris: «Care ni s-a făcut nouă de la Dumnezeu înțelepciune, dreptate, sfințire și mântuire» (I Cor. 1, 30). Și e vădit că acestea se spun despre El în înțelesul absolut, ca fiind prin Sine însuși înțelepciunea, dreptatea și sfințenia (...). Dar dacă-i așa, orice om care se împărtășește de virtute printr-o deprindere neclintită se împărtășește neîndoielnic de Dumnezeu, ființa virtuților, ca unul care a cultivat sincer, prin liberă hotărâre, sămânța naturală a binelui și a arătat sfârșitul ca fiind una cu obârșia, iar obârșia una cu sfârșitul, mai bine zis obârșia și sfârșitul ca unul și același lucru, fiind prin aceasta un vestitor nepervers al lui Dumnezeu, dacă scopul oricărui lucru se socotește că este obârșia și sfârșitul lui; obârșia, întrucât de acolo a primit pe lângă existență și binele prin fire după participare, iar scopul, întrucât recunoscându-și cauza sa, străbate prin dispoziție și hotărâre liberă cu toată sânguina drumul de laudă ce-l duce spre ea. Iar străbătând acest drum devine dumnezeu, primind de la Dumnezeu puterea de a fi dumnezeu, ca unul ce a adăugat prin liberă alegere la binele natural al chipului asemănarea prin virtuți, datorită urcușului firesc spre cauza proprie și intrării în intimitatea ei.”⁶⁹

Fiul lui Dumnezeu are în crearea și îndumnezeirea omului un rol central și specific. Planul lui Dumnezeu cu privire la om se descoperă și se împlinește în lume ca „taină a lui Hristos” (Efes. 3, 4; Col. 1, 27; 2, 2; 4, 3; I Tim. 3, 16). Dar în taina lui Hristos se descoperă și se împlinește taina iconomiei trinitare. Crearea omului și îndumnezeirea lui se arată a fi lucrarea comună a Prea Sfintei și de-viață-făcătoarei Treimi, din buna voință a Tatălui (Efes. 1, 5, 9; Mat. 11, 26; Apoc. 4, 11) pe care o împlinește în chip ipostatic și propriu (αυτοϋπικῶς)⁷⁰ Fiul (Evr. 10, 7; Ioan 1, 3, 4, 34; 5, 30), cu împreună-lucrarea Sfântului Duh Care dă viață, sfințește și conduce la desăvârșire (Fac. 1, 2; Lc. 1, 35; Fapte 2, 4-38; 2 Cor. 13, 13; Efes. 1, 3-14; Tit 3, 4-6; 1 Cor. 6, 11; 12, 3-13; 2 Cor. 3-6). Astfel, fiecare dintre Persoanele Prea Sfintei Treimi contribuie într-un anume fel la împlinirea iconomiei dumnezeiești, lucrând potrivit ipostasului ei specific, însă lucrarea fiecăreia este totdeauna legată de a celorlalte în împlinirea voinței comune. Crearea omului (ca și a lumii) le apare Sfinților Părinți ca avându-și originea în Sfatul veșnic al Prea Sfintei și Celei de o ființă Treimi. Părinții și întreaga Tradiție a Bisericii văd

⁶⁹ *Ambigua*, 7 (f), PG 91, 1081C-1084A.

⁷⁰ Acest termen înseamnă, literal, „prin propria sa lucrare”.